

Бабій Інна Володимирівна

**ЗАСОБИ НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ШЛЯХИ ЇХ
ВИКОРИСТАННЯ У МОРАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ ДОШКІЛЬНИКІВ**

У статті розкриваються основні засоби народної педагогіки та шляхи їх використання у моральному вихованні старших дошкільників.

Ключові слова: народна педагогіка, засоби народної педагогіки, моральне виховання.

**СРЕДСТВА НАРОДНОЙ ПЕДАГОГИКИ И ПУТИ ИХ
ИСПОЛЬЗОВАНИЯ В МОРАЛЬНОМ ВОСПИТАНИИ
ДОШКОЛЬНИКОВ**

Бабий Инна Владимировна

В статье раскрываются основные средства народной педагогики и пути их использования в нравственном воспитании старших дошкольников.

Ключевые слова: народная педагогика, средства народной педагогики, нравственное воспитание.

**FACILITIES OF FOLK PEDAGOGICS AND WAYS OF THEIR USE
ARE IN MORAL EDUCATION OF UNDER-FIVES**

Babij Inna Vladimirovna

The article reveals the basic means of folk education and the ways of using them in the ethical education of older pre-schoolers.

Keywords: folk pedagogy, means of folk education, and ethical education.

Постановка проблеми. У сучасному інформатизованому і технізованому суспільстві особливої актуальності набувають проблеми окультурення життя, створення і збереження духовності, формування етичної культури, душевної рівноваги, конструктивної поведінки, свідомості й відповідальності особистості. Для початку формування моральних якостей найбільш сприятливим періодом життя людини є дошкільний вік. Адже на цьому етапі закладаються основи моральності особистості, розвиваються уявлення, почуття, виробляються звички і навички, які спрямовуватимуть подальше її вдосконалення. Дошкільне дитинство є початковим періодом становлення особистості, коли закладаються основи ставлення до навколишнього світу, людей, до себе, засвоюються перші моральні норми поведінки.

Аналіз досліджень і публікацій. Нові економічні, політичні, соціальні та інформаційні реалії вносять свої корективи у дошкільну освіту й систему підготовки педагогічних працівників дошкільних закладів. У Національній доктрині розвитку освіти зазначається, що «підготовка педагогічних працівників, їх професійне вдосконалення – важлива умова модернізації освіти». Передусім це стосується підготовки вихователів дошкільних закладів, від діяльності яких, безумовно, залежатиме моральна вихованість дошкільників [3].

Згідно із Законом України «Про дошкільну освіту»:

- Дошкільна освіта є обов'язковою первинною складовою частиною системи безперервної освіти в Україні;

- Дошкільна освіта – цілісний процес, спрямований на:

- забезпечення різнобічного розвитку дитини дошкільного віку відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психічних та фізичних особливостей, культурних потреб;

- формування у дитини дошкільного віку моральних норм, набуття нею життєвого соціального досвіду.

Завданнями дошкільної освіти є:

- збереження та зміцнення фізичного, психічного і духовного здоров'я дитини;

- виховання у дітей любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей українського народу, а також цінностей інших націй і народів, свідомого ставлення до себе, оточення та довкілля;

- формування особистості дитини, розвиток її творчих здібностей, набуття нею соціального досвіду;

- виконання вимог Базового компонента дошкільної освіти, забезпечення соціальної адаптації та готовності продовжувати освіту;

- здійснення соціально-педагогічного патронату сім'ї [3].

Ефективність роботи освітніх закладів залежить не лише від програм навчання і виховання, а й від особистості педагога, його взаємин з дітьми. Безперечно, кожен талановитий, висококваліфікований, вдумливий педагог поєднує у своїй практиці загальнотеоретичні досягнення педагогіки, власний досвід, особистісні переваги та особливості дітей, з якими він працює. Тому навіть найдосконаліша теорія не може дати вичерпної відповіді, яким бути педагогу, однак вона є основою, на яку мусить опиратися навіть найобдарованіший з них [3].

Упродовж віків український народ визначив систему знань, ідей, принципів, традицій, засобів, які досить продуктивно завжди використовувались у формуванні загальнолюдських та національно-культурних вартостей. Цей унікальний досвід було узагальнено та виокремлено в напрям педагогічної науки, що дістав назву «народна педагогіка» та акумулював багатющий досвід виховання, вироблений віками, допомагаючи вихователям прилучати дитину до національних традицій, звичаїв, норм поведінки. Метою виховання в народній педагогіці є формування усвідомлення належності до коренів роду і народу, значущості таких людських чеснот, як голос совісті, обереги, любов до матері, до рідної країни тощо. Сутність народної педагогіки дослідники розкривають у сукупності і взаємозв'язку понять, поглядів, ідей, досвіду в теорії та практиці національного виховання (Г. Ващенко, О. Духнович, В. Кузь, В. Майборода, В. Мосіяшенко, І. Огієнко, С. Русова, М. Стельмахович, В. Сухомлинський, Є. Сявавко, П. Щербань, М. Ярмаченка та ін.).

Народ і виховання – це два взаємопов'язані поняття, які не існують одне без одного. В історії людства так повелося, що кожний народ передає свій суспільний досвід, духовне багатство з покоління в покоління як спадок старшого покоління молодшому. Народ завжди виступає вихователем молодшого покоління, а виховання при цьому набуває народного характеру.

Метою даної статті є аналіз засобів народної педагогіки, та виявлення можливостей та шляхів їх використання у вихованні старших дошкільників в умовах сучасного дошкільного закладу.

Виклад основного матеріалу. Щоб успішно виховувати дітей на народних засадах, педагогам необхідно знати ту предметну галузь, на якій базується їх діяльність – народну педагогіку.

Ідея народності є провідною для педагогічного світогляду О. Духновича. За переконаннями вченого, людину представляють натура, наука і звичай; природні здібності вона отримує від народження, а наука і звичаї дають вправи і настанови, виховують. Основними засобами, які є найефективнішими у вихованні особистості, вважав рідну мову, фольклор, звичаї народу, художні тексти, культуру та працю, гідні для наслідування приклади дорослих, доцільно підібрані заохочення та покарання [1, с. 203-208].

На думку К. Ушинського центральною ідеєю всієї педагогічної системи є ідея народності, що поєднується із принципами моральності й гуманності. Обґрунтувавши положення про те, що у кожній педагогічній системі є своя особлива мета і свої особливі засоби для досягнення цієї мети, він переконливо довів, що народ, який хоче зберегти націю, повинен опиратися на власну національну систему виховання, яка ґрунтується на народній педагогіці.

Найважливішим засобом народного виховання, за переконанням К. Ушинського, є вся народна культура як єдине ціле. Всі елементи народної культури – мова, казки, духовні й літературні традиції, – впливають на формування базових якостей особистості й особливостей національного характеру. Але особливе місце у вихованні він відводить все-таки рідній мові як складової народної культури. Саме рідна мова, на думку К. Ушинського, має найсильніший духовно-моральний вплив на розвиток дитини: «Кожне слово мови, кожна його форма, кожне вираження є результат думки й почуття людини, через які відбилася в слові природа країни та історія народу. Успадковуючи слово від предків наших, ми успадковуємо не тільки засіб передавати наші думки й почуття. Від всього життя народу це єдиний живий

залишок на землі, і ми – спадкоємці цих живих багатств, у яких склалися всі результати духовного життя народу» [5, с. 15-16].

Саме такі переконливі приклади і засоби морального вдосконалення особистості, які споконвіків використовував український народ, К. Ушинський знайшов у фольклорі, зокрема у казці, і в результаті тривалих спостережень за народним вихованням упевнився, що ніхто не здатний «змагатися в цьому випадку з педагогічним генієм народу» [5, с. 107]. Ідеал людини, представлений у фольклорі, позначений кращими якостями душі народної, як от: чесність і працьовитість, співчуття і прихильність до слабких і покривджених, глибокий патріотизм і оптимізм у найскрутніші хвилини життя, товариська взаємовиручка, щире прагнення до знань і краси.

Досить вагомий внесок у розвиток народної педагогіки вніс педагог-демократ – А. Макаренко. Він відводив чільне місце народній педагогіці у процесі виховання в нових, післяреволюційних умовах, поширював її ідеї, використовував народні педагогічні методи у своїй роботі з дітьми. Вчений призивав педагогів-гуманістів не руйнувати народні педагогічні традиції, а переосмислювати їх, і наповнювати новим змістом, критично підходити до відбору народних традицій. Велику увагу як фактору виховання педагог приділяв народним іграм і танцям. Для А. Макаренка, як і для Я.-А. Коменського й К. Ушинського, народ – це великий педагог [2].

Ідеї А. Макаренка про народну педагогіку знайшли підтримку й подальший розвиток у його послідовників. Найбільш відомий з них видатний педагог В. Сухомлинський. «Народ – живе, вічне джерело педагогічної мудрості», – зазначав він [4, с. 31].

Незаперечним є і той факт, що захоплення В. Сухомлинського українською народною педагогікою було великим і щирим протягом усього життя. Саме з цього невичерпного джерела народної моралі, з ментальності українського народу, з народної педагогіки, яку видатний педагог вважав джерелом, фундаментом педагогічної науки, він радив черпати «духовну енергію справжньої людяності, дружби і товарищкості, справжнього братства

вільних людей», відповідальність, почуття вдячності людям, доброту, чуйність, гуманність, турботу про батьків, тобто ті якості, які є народнопедагогічними цінностями [4].

У теорії української дошкільної освіти знайшли своє продовження ідеї сучасних класиків педагогіки. Так, А. Богуш при визначенні пріоритетів у народознавчій роботі з дітьми дошкільного віку акцентує увагу на потребі оптимального поєднання загальнонаціонального та регіонального аспектів української культури.

За останні роки досліджено ефективність використання народної педагогіки у трудовому (Ю. Коломієць, Т. Мацейків), моральному (Л. Степаненко, С. Стефанюк, К. Плівачук, О. Гордійчук), екологічному (Л. Різник, В. Скутіна), патріотичному (В. Каюков), естетичному вихованні (Р. Дзвінка, Г. Карась, В. Пабат), в процесі формування національної самосвідомості (Г. Кловак), розвитку творчої активності особистості (З. Пазнікова, Н. Соломко) та ін.

Народні традиції, звичаї та обряди об'єднують минуле, сучасне і майбутнє народу, інтегрують людей у високорозвинену сучасну націю. Засвоєні й примножені не одним поколінням, вони містять у собі духовні, моральні цінності, ідеї, ідеали, погляди, норми поведінки.

Минуле, сучасне і майбутнє – це нерозривні компоненти, які формують світогляд, особистість кожної людини. Тому перед нами, педагогами, ставиться завдання виховання людини, передача її досвіду минулого, донести до підростаючого покоління головне призначення людини на землі, навчити сприймати і любити не лише видиму красу, але й красу морально-духовну, невидиму.

Традиційними народно-педагогічними засобами морального виховання дітей впродовж віків були звичаї, традиції і ритуали, які сприяли закономірній організованості і психологічному настрою у всіх вікових змінах, соціальних станах людини і т.д. Так, дослідники народної педагогіки Г. Довженок, М. Драгоманов, О. Знойко, О. Ковалевський, І. Огієнко, В. Скуратівський,

Ю. Ступак, В. Чайка та інші розкрили глибокоморальну сутність і духовну велич українських традицій. Вони довели, що більшість їх мають дуже давню історію та беруть початок з передхристиянської епохи, коли найсвятішими для наших предків були вогонь, вода та небесні світила.

Однак у сучасному зверненні до народної педагогіки спостерігається дещо спрощене та однобічне її розуміння, сприйняття лише її окремих положень, епізодичне використання її засобів. Саме цим можна пояснити те, що освітяни у своїй виховній практиці часто залишають поза увагою унікальні місцеві традиції, не використовують у достатній мірі автентичні фольклорно-етнографічні твори, а також безпідставно ігнорують трудовими святами та обрядами. Щодо останніх, то саме вони виступають традиційною формою передачі соціального досвіду та духовних цінностей, моральних норм і принципів від старшого покоління до молодшого, від суспільства до індивіда. Ефективність свят як засобу виховання полягає в тому, що вони впливають одночасно на свідомість і почуття, задовольняючи духовні потреби підростаючого покоління.

Це, власне, й спонукає багатьох учених, педагогів-практиків до виявлення педагогічних умов ефективного використання народно-педагогічних засобів у виховному процесі дошкільних закладів. Дослідженнями встановлено, що такими, зокрема, є: ґрунтовне комплексне планування роботи і визначення кадрової спроможності; зв'язок з батьками – носіями народної педагогічної мудрості; дослідження педагогічним колективом джерел народної педагогіки; активна участь вихованців та їх батьків у відтворенні, відродженні форм, засобів і методів народної педагогіки; аналіз результативності й передбачення перспективи, планування активних, творчих форм роботи педагогічного колективу.

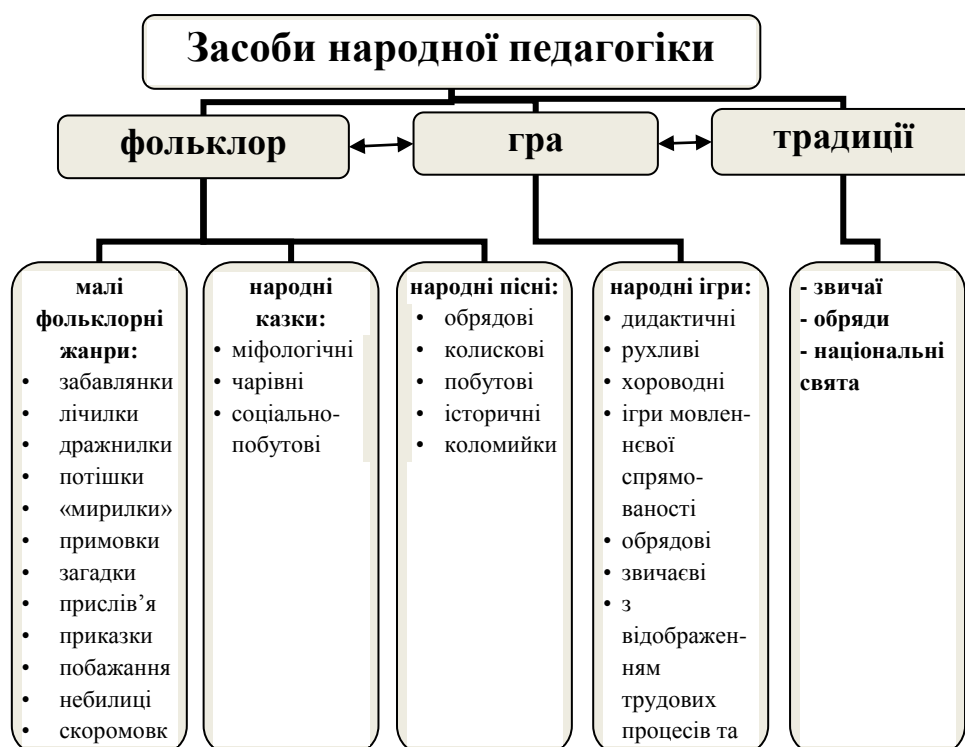
Усі основні засоби і методи народного виховання мають комплексний характер, вирішують одночасно декілька педагогічних завдань. Серед дослідників народної педагогіки немає єдиної думки про засоби народного

виховання. У окремих публікаціях до них відносять казки, прислів'я, приказки та ін. Названі джерела утворюють один засіб фольклор.

Отже, результати досліджень учених у галузі народної педагогіки дозволили контсатувати, що усі засоби діляться на три групи:

- 1) засобу матеріальної культури – природа, діяльність;
- 2) засобу духовної культури – слово, рідна мова, фольклор, релігія, мистецтво, гра;
- 3) засобу соціонормативної культури – традиція, громадська думка.

Запропонована класифікація засобів української народної педагогіки має узагальнений характер. Нам же для проведення педагогічного дослідження зручніше користуватися іншою класифікацією, більш детальною. У зв'язку з цим пропонуємо усі засоби народної педагогіки класифікувати таким чином. Засоби народної педагогіки можна розділити на три великі блоки: фольклор, гра, традиції. Кожен з них складається з елементів, що стоять не одноосібно по відношенню один до одного, а тісно пов'язаних між собою. Так, наприклад, будь-яка народна традиція включає елементи гри, пісні, і будь-яка гра не може проходити без використання малих жанрів фольклору: лічилки, мирилки, примовки і так далі (рис. 1.1).

Схема 1.1. Засоби народної педагогіки

Однак, ми вважаємо, що з практики народної педагогіки варто виокремити ті форми, методи і засоби, які придатні для «перенесення» в навчально-виховний процес дошкільного закладу в контексті його трансформацій. Результативність морального виховання старших дошкільників засобами народної педагогіки, як засвідчує аналіз джерельної бази, значною мірою залежить від актуалізації їх змісту та використання з урахуванням вікових особливостей дітей та педагогічних умов діяльності дошкільного закладу.

Таким чином, народні традиції, звичаї та обряди об'єднують минуле, сучасне і майбутнє народу, інтегрують людей у високорозвинену сучасну націю. Засвоєні й примножені не одним поколінням, вони містять у собі духовні, моральні цінності, ідеї, ідеали, погляди, норми поведінки.

Великі можливості для морального виховання старших дошкільників закладено в чинних навчально-виховних програмах дошкільної освіти. Саме в старших групах дошкільних закладів діти в повсякденному житті довідуються про такі важливі питання, як сім'я, права і обов'язки її членів, взаємодопомога, сімейні традиції; традиції українського народу; культуру та побут регіону в якому живемо тощо. Результативність морального виховання старших дошкільників засобами народної педагогіки, як засвідчує аналіз джерел, значною мірою залежить від актуалізації їх змісту та використання з урахуванням вікових особливостей дітей та педагогічних умов діяльності дошкільного закладу.

Як засвідчує практика, стандарти дошкільної освіти та чинні програми недостатньо орієнтують на використання засобів народної педагогіки з метою морального виховання старших дошкільників.

Висновки. У зв'язку з цим виникає необхідність розробки системи морального виховання старших дошкільників засобами народної педагогіки, яка забезпечить системність у здобутті старшими дошкільниками моральних

знань, розвиток навичок їх моральної поведінки, а також врахує сучасний стан проблеми в педагогічній науці та в діяльності дошкільного закладу.

Література

1. Духнович О. Народна педагогія // Духнович О. В. Вибрані твори / Під ред. Д. М. Федак. – Ужгород: ВАТ Видавництво «Закарпаття», 2003. – 566 с.
2. Макаренко А.С. Лекции о воспитании детей // Избранные педагогические сочинения: В 2 т. – М.: Просвещение, 1977. – Т. 2. – 524 с.
3. Національна Доктрина розвитку освіти України у XXI столітті // Освіта України. – 2001. – № 29 від 18 липня. – С. 4–6.
4. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. – К.: Рад. школа., 1978. – 283 с.
5. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори у 2-х т. – К.: Рад. школа, 1983. – Т.1. – 488 с.
6. Ушинський К.Д. Праця в її психічному і виховному значенні: Вибрані педагогічні твори. У двох томах. Т. 1. Теоретичні проблеми педагогіки. - К.: Рад. школа, 1983. - 488 с.